

יחסי המדינה עם אזרחיה הדרוזים

בשונה מן הרוב הערבי בארץ-ישראל המיעוט הדרוזי שיתף פעולה עם היישוב היהודי, או שמר על נייטרליות בסכסוך היהודי-ערבי, הן ב-25 השנים שקדמו למלחמת העצמאות והן במלחמה עצמה.

היישוב היהודי, שאיבד במלחמה רבים מבניו ושהמערכת הכלכלית שלו נפגעה קשות, אך החל לעצב מחדש ולהתאים את מוסדותיו הפוליטיים והחברתיים לתנאים של מדינה עצמאית.

גם האוכלוסייה הערבית שינתה פניה לחלוטין: מקהילת רוב הפכה למיעוט במדינה החדשה; סבלה פגיעות רבות בנפש וברכוש; בני משפחות נותקו זה מזה; המנהיגות ובני המעמד המבוסס, מבחינה כלכלית ופוליטית, עזבו את הארץ ונותרו מחוץ לגבולות המדינה, רובם כפליטים; מוסדות החברה הערבית התמוטטו כליל.

העדה הדרוזית, לעומת זאת, נשארה להתגורר בכפריה. אף לא יישוב דרוזי אחד ננטש במלחמה. חברה זו כמעט ולא סבלה קורבנות בנפש וברכוש במהלך המלחמה. האוכלוסייה הדרוזית, שכאמור שיתפה פעולה עם ישראל, וחלקה אף שרת בצה"ל, מצאה עצמה בסיוע המלחמה בצד המנצח. טבעי הדבר, שבמצב כזה, תצפה ליחס אוהד מצד השלטונות היהודיים ולקבלת עדיפות בטיפול בה ובכפריה, לעומת שכניה הערבים.

בדפים אלה יסקר תהליך עיצוב מערכת היחסים בין מדינת ישראל לבין אזרחיה הדרוזים, תהליך שהתגבש בעיקרו בשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה.

היבטים גיאוגרפיים, דמוגרפיים וכלכליים

הדרוזים בישראל מתגוררים ב-22 יישובים, מהם 21 כפרים ועיר אחת (שפרעם). יישוביהם נמצאים בשלושה אזורים: הכרמל, הגליל ורמת הגולן. עם הקמת המדינה מנו הדרוזים כ-14.5 אלף נפש. כיום מנינם כ-130 אלף (סוף שנת 2011).

ברוב כפריהם מהווים הדרוזים רוב מוחלט (מעל 90% מהתושבים); בשלושה הם מהווים בין יותר ממחצית לשלושה רבעים; ורק בארבעה יישובים מהווים הדרוזים מיעוט. היישובים עם מספר הדרוזים הגדול ביותר בסוף שנת 2010 הם דאלית אל-כרמל (15,100) וירכא (14,800).

הדרוזים מונים 1.7% מסך כול האוכלוסייה בישראל. שיעור הגידול שלהם בשנת 2010 היה 1.8%. שיעור זה היה נמוך משיעור הגידול של האוכלוסייה המוסלמית (2.7%) ודומה לזה של האוכלוסייה היהודית (1.7%).

מאז קום המדינה ירד חלקם היחסי של הדרוזים בקרב המיעוטים בישראל באחוז אחד (מ-9% ל-8%), בעוד שהעדה המוסלמית הגדילה את חלקה מ-70% ל-82%, ואילו אצל הנוצרים חלה ירידה ניכרת בחלקם היחסי מ-21% ל-10%.

שיעור הפריון הסגולי של האישה הדרוזית הינו 2.5 (ירידה של 67% לעומת השיעור בשנות החמישים). שיעור הפריון של האישה המוסלמית הינו 3.8, של הנוצרית 2.1 ושל היהודייה 3.0.

בשנות החמישים עסקו בחקלאות כ-60% מהמועסקים הדרוזים. כיום עוסקים בתחום זה רק כ-2.5%.

ב-12 ישובים דרוזים ענף מערכת הביטחון (צה"ל, משטרה, מג"ב, שב"ס) הוא הגדול ביותר מבחינת שיעור המועסקים בו.

ענף התעשייה בולט בחשיבותו בקרב הדרוזים. שיעורם בענף זה (28.6%) עולה על חלקם של בני העדות האחרות.

4.8% מבין המועסקים הדרוזים הינם אקדמאים (לעומת 5.2% מוסלמים, 10.1% נוצרים, ו-11.9% יהודים). 70% מהאקדמאים הדרוזים עובדים בתחום ההוראה (לעומת 51% אצל המוסלמים, 35.1% אצל הנוצרים ו-23.9% אצל היהודים).

כ-70% מהסטודנטים הדרוזים הן נשים. בשנת 2008 היה אחוז הסטודנטים הדרוזים בקרב כלל הסטודנטים בישראל 1.2% (פחות מחלקם היחסי באוכלוסייה שהוא 1.7%). בשנת 2005 יותר משני שלישים (67.6%) של הסטודנטים הדרוזים למדו מדעי הרוח ומדעי החברה ורק 11.3% למדו מתמטיקה ומדעי הטבע ו-11.5% למדו הנדסה ואדריכלות. 2% למדו משפטים, 1.2% - רפואה, 6.4% - מקצועות עזר רפואיים. בולט העדרם המוחלט של הסטודנטים הדרוזים מן הפקולטה לחקלאות.

תקופת המנדט

שני אירועים עיקריים תרמו להתפתחות שיתוף הפעולה בין דרוזים ליהודים בתקופת המנדט הבריטי על ארץ-ישראל. הראשון היה הימנעות הדרוזים, ככלל, מהשתתפות במרד הערבי (1936-1939). האלימות שפרצה בין ערבים ליהודים באותה תקופה הביאה ליצירת איבה עמוקה ומתמשכת בין שני הצדדים. מכיוון שרוב הדרוזים בארץ-ישראל נשארו נְיִטְרָלִים, באותה עת, ראו בכך היהודים סימן לידידות אפשרית. העובדה שהנְיִטְרָלִיות של הדרוזים הביאה להתקפות נגדם מצד כנופיות מוסלמיות, עוררה בקרבם חשש מהמנהיגות הלאומית הפלסטינית.

האירוע השני היה המשא והמתן בין הדרוזים לבין היהודים על העברת הקהילה הדרוזית בארץ-ישראל להר הדרוזים בסוריה ורכישת נכסי דלא נידי שלהם על ידי היהודים. האחרונים ראו בקיום המשא והמתן דרך ליצירת קשרים עם הדרוזים בסוריה, ובייחוד עם מנהיגם סלטאן אל-אטרש, שנתפס כלאומן ערבי חשוב באותה עת. היהודים קיוו כי היחסים הטובים איתו ישרתו את האינטרסים הציוניים באזור. הדרוזים בארץ-ישראל שימשו כמתווכים בין שתי הקהילות והניסיונות לממש את תכנית ההעברה חיזקו את הקשרים בין דרוזים ויהודים.

מלחמת העצמאות

כשפרצו מעשי איבה בין יהודים לערבים בעקבות החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל בחודש נובמבר 1947, הדרוזים והיהודים, שקיימו קשר ביניהם בתקופת המרד הערבי ולפניו, שאפו למסד את מגעיהם. ההימור הפעם היה מסוכן. הנסיגה הבריטית הצפויה מארץ-ישראל הביאה לכך ששני הצדדים, היהודי והערבי, נלחמו כדי לעצב את דמותו העתידית של האזור. בהימשך מלחמת האזרחים החלו מדינות ערב להצהיר על כוונתן לפלוש לארץ-ישראל אחרי נסיגת הבריטים כדי "לדחוף את היהודים אל הים". למרות המגעים שהיו להם עם היהודים בתקופת המנדט, האמינו דרוזים רבים כי צפוי ניצחון ערבי במלחמה. אמונה זו התחזקה עם בואו של 'צבא ההצלה הערבי' לארץ-ישראל, שכלל גם גדוד דרוזי מסוריה. תבוסתו של גדוד זה בחודש אפריל 1948, בקרב רמת-יוחנן, הייתה בעלת משמעות מכמה בחינות. הדרוזים שתמכו במטרות הגדוד נוכחו בהתנפצות הערכתם שהמעטה ביכולת הלחימה של היהודים, במיוחד כאשר הניצחון היהודי הושג כהמשך לתבוסות ערביות אחרות באותו חודש. הדרוזים שתמכו מלכתחילה בצד היהודי ראו בתבוסה ברמת-יוחנן הצדקה לעמדתם. היהודים, משום הקרב הקשה בו ניצחו, הבינו את החשיבות הצבאית בהשגת הניטרליות הדרוזית, ובמיוחד את החשיבות האסטרטגית שבהשגת הדרוזים הסורים והלבנונים בארצותיהם ומניעת הצטרפותם לקרבות בגליל. המחוות הידידותיות שנעשו על ידי קצינים מהגדוד הדרוזי אחרי תבוסתם, היו אף הן סימנים שהעידו על עתיד שיתוף הפעולה בין הדרוזים ליהודים.

לאחר צאת הבריטים (14 במאי 1948), התחשלה הברית הדרוזית-יהודית כתוצאה ממספר אירועים: הראשון - הקמת היחידה הדרוזית בצה"ל. התגייסותם של הדרוזים לצבא הייתה פעולה שאין ממנה חזרה, שקשרה אותם לצד היהודי וגרמה לכך שייחלו לניצחון יהודי. הקרב המבויים על שפרעם,¹ בחודש יולי 1948, סימן שלב חדש בברית המתפתחת.

¹ כיבוש שפרעם נעשה בתיאום עם הסוכנים הדרוזים המקומיים של הש"י, שדאגו לכך, שהמיליציה הדרוזית תאפשר את כניסת צה"ל לעיר ללא קרב. המיליציה המוסלמית גלתה התנגדות מעטה והעיר נפלה בידי צה"ל כפרי בשל.

מבחינת ישראל, הייתה זו הפעם הראשונה שבה מומשו בגלוי הרווחים הטקטיים מהברית עם הדרוזים. הניצחון בשפרעם הביא להשתקת אלה, במסד הפוליטי בארץ, שפקפקו בחשיבות הקשר עם הדרוזים וראו בו בזבוז זמן, משאבים וכסף. ההצלחה בשפרעם דרבנה את משרד החוץ לפעול בקרב הדרוזים בגליל המערבי, בסוף קיץ 1948, כדי להבטיח את תמיכתם בישראל, וכתוצאה ממאמצים אלה רוב מנהיגי הדרוזים בארץ-ישראל הצטרפו לברית.

הקרב ביאנוח בסוף חודש אוקטובר 1948 היה האירוע הצבאי הגדול האחרון של הברית הדרוזית-יהודית במלחמת העצמאות. מחד גיסא, אירוע זה מסמל שבר בשלשלת הברית מכיוון שמספר כפריים דרוזים שיתפו פעולה עם צבא ההצלה הערבי במתקפה נגד היחידה הדרוזית של צה"ל. אך מאידך גיסא, העובדה שהתנהגותם נתפסה כבגידה על ידי הישראלים, מהווה אינדיקציה לכך שהיהודים ראו בדרוזים בני ברית. העובדה שכפריים אלה הורשו להישאר בבתיהם, בעוד שבה בעת מוסלמים ונוצרים מכפרים אחרים, שנשארו נְיטרליים, גורשו מיישוביהם - מצביעה על הרמה הגבוהה אליה הגיעה הברית הדרוזית-יהודית.

הרווחים של היהודים מברית זו ברורים. ככל ששיגו לעצמם יותר ידידים באזור, כך יוקל תהליך התבססותה של המדינה בארץ-ישראל. השאיפה לקיום יחסים טובים עם הדרוזים התאימה למדיניות הישראלית הכוללת, שמייצגה הבולט היה בן-גוריון, אשר דגלה בפיתוח קשרים עם מיעוטים דתיים ואתניים ברחבי המזרח התיכון (ברית המיעוטים). בהקשר זה נתפסו הדרוזים בארץ-ישראל כגורם מגשר לברית אפשרית עם אחיהם בסוריה, וכמי שיוכלו למנוע מהדרוזים בסוריה ובלבנון מלתמוך בצד הפלסטיני. זאת ועוד, הברית עם הדרוזים בני הארץ סיפקה הוכחה לכך שמיעוט לאומי במדינה יכול להזדהות עם המדינה ולהשתלב בה, וכי דרך האיבה והעוינות שבה נקטו המוסלמים הייתה בחירה גרועה מצדם.

עמדת הדרוזים כלפי היהודים הייתה מורכבת יותר. הדרוזים לא קיבלו החלטה כוללת ועקבית לתמוך בצד היהודי, בתחילת המלחמה. היו בקרב הדרוזים משפחות שקיימו קשר עם היישוב מאז ימי המנדט ופעלו לצדו. פעילות זו הביאה יתרונות לעדה הדרוזית בתקופה קשה. הם קיבלו רישיונות תנועה מיוחדים על מנת להביא אספקה לכפריהם, קיבלו רשות לקצור את יבולם והמשיכו להחזיק ברוב אדמותיהם ובתיהם בתום המלחמה.

הייחוד הדרוזי, אותו עודדו הגורמים הציוניים, הביא לכך שהדרוזים לא חשו צורך להצטרף אל התנועה הלאומית הפלסטינית. רוב הדרוזים בארץ-ישראל לא התייחסו למלחמה במונחים לאומיים, אלא ראו אותה במונחים דתיים, כעימות בין יהודים למוסלמים. כך, עמדו בפניהם שתי אפשרויות: לחיות כמיעוט במדינה יהודית, או לחיות כמיעוט במדינה מוסלמית. בגלל תחושות הניכור שלהם מהעניין הלאומי הפלסטיני, ובשל היותם מיעוט קטן

במאבק בין כוחות גדולים, גרסו מרביתם שעליהם להישאר נְיטרליים ככל שהדבר אפשרי ובהגיע המועד - להצטרף אל הצד המסתמן כמנצח, כלומר, שלטון שיהיה חזק ויציב. זוהי מדיניות "הקיר העומד" (אל-חיט אל-ואקף) על פיה הדרוזים הכריעו, באופן פרגמטי, במי יתמכו.

שני העשורים הראשונים למדינה

ראשי המדינה לא דנו באופן מסודר בשאלות היסוד הנוגעות ליחסי יהודים-דרוזים בישראל ולמדיניות כלפי המגזר הדרוזי, אך הם סימנו לעצמם יעדים בתחומים אלה: העדפת הדרוזים על פני מיעוטים אחרים במדינה; הרחבת הקווים המפרידים בין הדרוזים לבין המוסלמים וטיפוח הייחודיות הדרוזית. יעדים אלה לא תורגמו לתכניות עבודה מסודרות לשם השגתם, תכניות הכוללות מטרות, שיטות פעולה, לוח זמנים, אבני דרך, גורמים אחראיים לביצוע, תקציב, פיקוח ובקרה על ביצוע וכיו"ב. המדיניות כלפי הדרוזים התגבשה בהדרגה בהסתמכה על עמדותיו של בן-גוריון ועל ניירות עמדה שהוכנו על ידי היועצים לענייני ערבים. לשירות הביטחון הכללי הייתה השפעה ניכרת על קביעת המדיניות כלפי בני המיעוטים והדרוזים בכללם. המנגנון החשוב ביותר בעיצוב המדיניות הייתה הוועדה המרכזית, שכללה את יועץ ראש הממשלה לענייני ערבים ואת נציגי שירות הביטחון הכללי, משטרת ישראל והממשל הצבאי. מסמכים ומצעים לדיון, שהכינו היועצים ו/או שירות הביטחון הכללי, בעניין המדיניות כלפי המיעוט הערבי בישראל, כללו התייחסות קצרה וחלקית בלבד למדיניות כלפי המגזר הדרוזי.

יחד עם זאת, תוך כדי דיוניה בסוגיות שונות הקשורות למגזר הדרוזי, קבעה הוועדה המרכזית את העקרונות שלפיהם פעלו הגופים שטיפלו בעדה זו, וניתוח עקרונות אלה, שהתגבשו במשך כעשרים שנה, מאפשר לסכם מדיניות זו שעיקריה מורכבים מחמישה נדבכים, לפי סדר החשיבות הבא:

א. אינטרסים של המדינה ושל העם היהודי.

שני אינטרסים, ביטחון וגאולת הקרקע, נתפסו כנושאים קיומיים של המדינה היהודית ובשניהם לא היו, כמעט, ויתורים מצידה.

על בסיס מדיניות זו פעלו היהודים למניעת שיתוף פעולה בין הדרוזים לערבים במלחמת העצמאות. ההסתמכות על הדרוזים כגורם אוהד לצורך חיזוק ביטחונה של ישראל מצאה את ביטויה באותה מלחמה ברעיון להקים אזור חיץ דרוזי בכפרי הדרוזים בגליל המערבי, שיחצוץ בין צה"ל לבין 'צבא ההצלה הערבי'. רעיון זה התרחב בהמשך לכלל הקמת אוטונומיה דרוזית בכל הגליל שתחצוץ בין מדינת-ישראל ללבנון. הישגי צה"ל ב'מבצע חירם' (כיבוש כל הגליל)

הורידו מעל סדר היום רעיונות אלה. ראיית הדרוזים כגורם חיץ בין ישראל לבין מדינה ערבית עלה גם בתום מלחמת ששת הימים. יגאל אלון הציע לראש הממשלה לנצל את הישגי צה"ל במלחמה, להתחבר להר הדרוזים בדרום סוריה, ולהקים מדינה ריבונית דרוזית בהר ובכפרי החרמון, מדינה שתהווה אזור חיץ אוהד לישראל בינה לבין סוריה.

העלאת התכנית לפינוי כפרים של בני מיעוטים בגליל כדי להרחיב את "חגורת-הביטחון" לאורך הגבול עם לבנון, ביניהם גם כפרים של עדות ששיתפו פעולה עם המדינה ובניהן השתתפו כמתנדבים בצבאה, מצביעה על חשיבותו של עיקרון שמירת הביטחון במדיניותה של ישראל. בן-גוריון תמך בתכנית, אף כי כללה פינוי תושבי חרפיש הדרוזים, אך הוא נסוג, לבסוף, בהבינו את המשמעות הרבה שתהיה לצעד כזה כלפי העדה הדרוזית ששיתפה פעולה עם היהודים.

גאולת הקרקע הייתה ערך עליון ברעיון הציוני. המגמה להגדיל את האחיזה היהודית באדמות המולדת נמשכה, באופן טבעי, עם קום המדינה, ואף הואצה מאד בשל יכולתה של ממשלת ישראל לכפות את רצונה על בני המיעוטים שנותרו בתחומי ישראל. חלק ניכר משטחי הקרקע הנחוצים להגשמת יעד זה היה במקורו אדמות של בני המיעוטים, כולל אדמות של ישובים דרוזיים. המדינה לא היססה להפקיע אדמות מכפרי הדרוזים לטובת ההתיישבות היהודית, היא נתנה עדיפות מוחלטת להקמת ישובים יהודיים חדשים בלב הגליל, ולצורך זה הייתה נחושה בעמדתה לרכז קרקעות במשבצות המיועדות להתיישבות, גם אם יפגע הדבר בזכויותיהם של בעלי הקרקע הדרוזים. המדינה הקפידה לפצות את הדרוזים באדמה חליפית או בתמורה כספית, ושאפה למנוע, ככל הניתן, פגיעה בנכסים קרקעיים דרוזיים. היא ראתה ביישובים היהודיים החדשים נכס חשוב שיש לטפחו, והקנתה להם זכויות שהוגדרו במעמד של "אזור פיתוח א". זכויות אלה נשמרו לישובים יהודיים בלבד ולא הוקנו לישובים דרוזיים, או לישובים של בני מיעוטים אחרים, על אף עקרון השוויון בין דרוזים ליהודים.

ב. **מדיניות העדפת הדרוזים על פני מיעוטים אחרים** מצאה את ביטויה בפעולות שעשתה המדינה להרחבת הקווים המפרידים בין הדרוזים לבין המוסלמים, בפעולות שמטרתן לקרב את הדרוזים למדינה ובפעולות להקניית תודעה עדתית לדרוזים, כלומר, טיפוח הייחודיות הדרוזית.

ממשלת ישראל המשיכה בכך את המדיניות המזרח-תיכונית של הסוכנות היהודית. הדבר בא לידי ביטוי בתחומים רבים, כגון: מתן הכרה לעדה הדרוזית

כעדה דתית עצמאית בנפרד מהמוסלמים; הקמת המערכת השיפוטית הדתית של העדה הדרוזית בנפרד מהמערכת השיפוטית הדתית המוסלמית; הקמת המועצה הדתית הדרוזית; הקמת יחידת המיעוטים בצה"ל, שכללה בעיקר דרוזים וכן צ'רקסים ובדווים; החלת חוק גיוס חובה לצה"ל על הדרוזים (והצ'רקסים) והימנעות מגיוס חובה של ערבים לצבא; מתן הקלות לדרוזים בקבלת רישיונות קבע לתנועה בכל הארץ בתקופת הממשל הצבאי; הענקת אדמת נבי סבלאן, שהייתה רשומה כווקף מוסלמי, לדרוזים בישראל; פתיחת הפנימייה הצבאית ומשמר הכנסת לדרוזים; מתן אפשרות לדרוזים ללמוד טיסה אזרחית – אפשרות שלא ניתנה לערבים; החלפת מורים נוצרים ומוסלמים בבתי-הספר הדרוזיים במורים דרוזים; הוצאת הטיפול בדרוזים מהמחלקות הערביות במשרדי הממשלה; הקמת שיכונים לחיילים דרוזיים משוחררים; אבחנה בין ערבים לבין דרוזים בעניין איסוף הנשק לאחר מלחמת העצמאות; אימוץ חוק המעמד האישי הדרוזי בלבנון כחוק המטריאלי של הדרוזים בישראל (בהתאמות הנדרשות); החלפת רישום פריט הלאום בתעודת הזהות מ"ערבי" ל"דרוזי" ועוד. פעולות אלה תרמו לקירוב הדרוזים למדינה והוכיחו את אפשרות השתלבותו והזדהותו המלאה של מיעוט במדינה היהודית.

ב. שליטה על תהליכים בעדה.

עם כל האהדה שרחשה המדינה כלפי העדה הדרוזית, הקפידו מנגנוני הממשלה על כך שלא תישמט מידיהם השליטה על התהליכים בעדה, כדי שמנהיגיה יובילו אותה בכיוון הרצוי להם. שליטה זו התבטאה בחיזוק הגורמים המקורבים לשלטון, במניעת התארגנויות אופוזיציוניות ובהעדפת שיטת המינויים הממשלתיים של בעלי תפקידים, על פני בחירות פנימיות בעדה.

השליטה על התהליכים בעדה הושגה גם באמצעות מפלגת השלטון, מפא"י, אשר קבעה את המועמדים הדרוזים לבחירות לכנסת ואת מיקומם ברשימות המיעוטים הקשורות למפלגה זו. תלותם של המועמדים במפלגה אפשרה לה לתמרנם בהצבעות שונות לפי האינטרסים שלה, שנתפסו באותה עת כחופפים את האינטרסים של המדינה.

המדינה ניסתה לפורר את ועדי הפעולה הדרוזיים, שצמחו על רקע המתיחות שהתרחשה בשל הסכסוך בעניין הקרקעות. היא חששה מהאדרת הסכסוך באמצעות ועדי הפעולה ומהיווצרות מרכזי כוח אלטרנטיביים למנהיגות הדרוזית הקיימת, ולפיכך פעלה למיגורם. מטעמים דומים נדחו רעיונות להקמת מועצה אזורית לכפרי הדרוזים בגליל העליון ולהקמת מרכזים קהילתיים לשלטון מקומי במרכז האוכלוסייה הדרוזית

ובמרכז האוכלוסייה הערבית. הממשלה חששה שהקמתם של גופים אלה עלולה להביא לגיבושן של מסגרות כלל-עדתיות חילוניות אשר יקשו על שליטתם של גורמי הממשל על התהליכים בעדה.

לכשנוצר עימות ישיר בין ההנהגה הדרוזית המסורתית לבין הצעירים ששאפו לכבוש עמדות כוח פוליטיות, פעלה הממשלה להכשלת ניסיונותיהם של האחרונים להקים ארגונים פוליטיים, שלא ייבנו מסביב למנהיגות המסורתית.

ג. תמיכה בהנהגת העדה.

במשך כל השנים תמכה הממשלה בהנהגה הרוחנית ובאנשי הדת של העדה הדרוזית. כמו כן תמכה בנכבדים המקורבים לשלטון והתומכים בו, אשר כונו על ידי מנגנוני השלטון בשם "הכוחות החיוביים". הממשלה נקטה במדיניות של שכר ועונש בהעניקה טובות הנאה פרטיות למנהיגים שתמכו בה ושיתפו פעולה עמה ומנעה זאת מ"הכוחות השליליים". הממשלה טיפחה מנהיגים בדרגים שונים גם על-ידי אכוונת טובות הנאה באמצעותם. בשיטה זו טופחו חברי כנסת, ראשי מועצות מקומיות, מנהיגים דתיים ונכבדים.

תמיכת המדינה בהנהגה הרוחנית הדרוזית באה לידי ביטוי בויתור על עמדתה באשר להרכב המועצה הדתית הדרוזית ובאימוץ תפיסתו של שיח' אמין טריף בעניין זה. ביטוי נוסף לתמיכה בהנהגה הרוחנית הוא השינויים שנעשו בחקיקה כדי לאפשר לבני משפחת טריף להמשיך למלא את תפקידיהם במוסדות הדתיים שהוקמו, ובאי-מיצוי הדין עם שופטי בית הדין הדתי הדרוזי, שפסקו בניגוד לחוק, בהתירם נישואי קטינה.

ה. ישום ערכים דמוקרטיים.

המדינה ניסתה להנחיל את עקרונות הדמוקרטיה גם לחברה הדרוזית שבתוכה. יישום התהליכים הדמוקרטיים בעדה הדרוזית מצא את ביטויו בקיום בחירות למועצות המקומיות, ובהקפדה על קיומן במועד. גם בתחום החינוך הקפידה המדינה על אופיו הדמוקרטי ואסרה על הטלת עונשים גופניים בבתי-הספר.

המדינה שאפה לתת ייצוג אזורי ליישובי הדרוזים במוסדותיהם השונים, אך בשל התנגדות ההנהגה הרוחנית של העדה, שבה תמכה, לא מומשה כוונה זו. הרעיון הדמוקרטי של שוויון בזכויות ובחובות לאזרחי המדינה לא מומש במלוא היקפו כלפי האוכלוסייה הדרוזית. שוויון חלקי הושג בהדרגה, ככל שהפקידות הבכירה הלכה והשתכנעה בנאמנותם של הדרוזים.

סיכום

במהלך עשרים השנים הראשונות לקיומה, גיבשה מדינת ישראל מדיניות ייחודית כלפי המגזר הדרוזי, השונה מהמדיניות כלפי ערביי ישראל. מדיניות זו מומשה בשטח, אך לא אחת לא הבחינו פקידי הממשלה בין דרוזי לערבי: חזותם דומה, שפתם אחת, מגוריהם סמוכים ושמותיהם זהים. דמיון זה עשה את הדרוזי בעיניהם לערבי, וכך התייחסו אליו. ניסיונותיהם של קובעי המדיניות לשנות גישה זו נתקלו בקשיים מרובים.

קברניטי המדינה דחקו לא אחת את מצוקות הדרוזים לשולי תודעתם, בהעדיפם לטפל בראש ובראשונה במצוקות היהודים. האילוצים ה"בוערים" שעוררה הסוגיה הדרוזית, במשך השנים, היו מעטים ומפוזרים, ולכן לא היה בהם כדי להניע את הממשלה לייחד להם תשומת לב בתכיפות סבירה. הדרוזים לא הצליחו לחדור לשורת קובעי המדיניות בישראל ואף לא נמצא להם שתדלן בדרג העליון של מקבלי ההחלטות במדינה.

בעשור האחרון חל שיפור מסוים בשילובם של דרוזים בעמדות השפעה שונות במדינה. לראשונה התמנה דרוזי לתפקיד שר בממשלה, דרוזי התמנה כמנכ"ל משרד ממשלתי, צה"ל קידם קצין דרוזי לדרגת אלוף ואף משטרת ישראל נקטה בצעד דומה כשקידמה דרוזי לדרגת ניצב. בשנת 1995 אימצה ממשלת רבין תכנית רב שנתית לפיתוח היישובים הדרוזיים והצ'רקסיים. הממשלה החליטה, בצעד חסר תקדים, שתקציב הפיתוח ליישובים אלה לשנים 1995-1999 יעמוד על סך מיליארד ו-190 מליון ש"ח. התוכנית בוצעה במלואה. עיקר ההשקעות נעשו במערכת הכבישים, במערכות ביוב, בפיתוח כללי ובחינוך. התוצאות ניכרות עד היום ביישובי הדרוזים.

עם זאת בעיות רבות לא נפתרו וחלקן אף הלכו והחמירו. הדרוזים משוועים לשילובם במערכות השלטון ובתפקידים בכירים במינהל הציבורי; להקצאת משאבים להעלאת רמת השירותים המוניציפליים ביישוביהם; לפתרון בעיית המחסור בקרקע לצורכי בנייה; להשלמת תכניות מתאר ביישוביהם; לפיתוח התעשייה בכפריהם ועוד.

חשוב לפעול בצורה כזו שתוכיח לעדה כי בעיותיה דומות לבעיות החברה הישראלית היהודית ולא חריפות יותר. שוויון בבעיות, לא כל שכן פתירתן, יביא לצמצום תחושת הקיפוח, להגברת תחושת השוויון ולהמשך קיומה של הנאמנות הבסיסית של הדרוזים למדינה.

פורסם לראשונה בתוך אלי אברהמי ואלי צור (עורכים), **מפנה** - במה לענייני חברה, דצמ' 2003, עמ' 45-49.